

ВАСКРСЕЊЕ СРПСКЕ СПАРТЕ У ИСТОРИОГРАФИЈИ

Дејан Микавица, Горан Васин, Ненад Нинковић, *Историја Срба у Црној Гори 1496–1918*, „Прометеј” / Ин4с портал, Нови Сад 2013

Упркос бројним историографским радовима који су се бавили историјом Црне Горе, на двестагодишњицу Његошевог рођења изашла је монографија *Историја Срба у Црној Гори 1496–1918*, чији су аутори проф. др Дејан Микавица, доц. др Горан Васин и ма Ненад Нинковић са Одсека за историју Филозофског факултета у Новом Саду. Аутори су, у писању ове монографије, користили изузетну количину грађе, велики број извора, као и бројне монографије и другу стручну литературу везану за историју Црне Горе од пада под турску власт до уласка Црне Горе у новонасталу Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца.

Основни задатак овог дела је, како аутори напомињу на самом почетку, приказати историју Црне Горе у времену када је она изложена нападима који вређају национални идентитет и историјско памћење народа који живи у Црној Гори и када је историописање лишено критичког мишљења и научних критеријума, под притиском „политичких, материјалних или статусних интереса”. Монографија приказује борбу српског народа у Црној Гори, ношеног снагом српске средњовековне традиције, у процесу стварања државе.

У Уводу је дат кратак хронолошки преглед најзначајнијих историјских дешавања на простору данашње Црне Горе у средњем веку, заснованих на писању Константина Порфирогенита и непоузданог *Летописа Попа Дукљанина*. Аутори износе развој овог подручја од првих познатих дукљанских владара, преко положаја Зете у држави Немањића, а завршавају са осамостаљивањем утицајних породица Балшића и Црнојевића, све до пада Зете под турску власт 1496. године.

Прва глава носи назив „Племена и народ 1496–1784” и састоји се из шест поглавља.

Прво поглавље, под називом „Територија и становништво”, говори о положају и карактеристикама Црне Горе и Брда. Детаљно су наведена племена која су живела на том простору и њихов вишедеценијски развој. Посебну пажњу аутори поклањају Цетињској митрополији, наследници Зетске епископије, која има велику улогу у историји Црне Горе.

Друго поглавље носи назив „Туђинска власт” и у њему аутори приказују честе побуне народа у Црној Гори до средине 17. века, проузроковане тешким социјалним положајем становништва. Побуне које је српски народ водио у Црној Гори су директно сразмерне јачању главарског слоја, деловању Цетињске митрополије, заштитници српске средњовековне традиције, као и функционисању Збора, симбола територијалне целокупности Црне Горе, који је решавао унутрашње проблеме у земљи.

Сликовито је, на самом крају, приказано унијаћење становништва у Црној Гори, под утицајем Млечана.

„Савез са Венецијом” је назив трећег поглавља и започиње Кандијским ратом, а то је тренутак када српски народ у Црној Гори све више тражи помоћ Млетачке републике, иако је верско питање било највећи камен спотицања у њиховим међусобним односима. Утицај сарадње Срба у Црној Гори и Млечана ће бити најизраженији у Морејском рату, али ће полако опадати након смрти митрополита Висариона 1692. године.

Четврто поглавље, „Млетачки савезници и османски поданици”, говори о укључивању Русије у дешавања у Црној Гори. Аутори у наставку детаљно описују борбе против Турака, а посебно се баве проблематиком битке на Царевом Лазу, која је у традицији представљена као велика црногорска победа. Због оскудних историјских извора, изражена је сумња да је битка уопште вођена, али је донет закључак да је Царев Лаз због тога добио много већи значај у историографији него што објективно заслужује. У поглављу се доводи у сумњу и истрага потурица владике Данила, о чему не постоји никакав податак у савременим изворима, иако је то централни догађај Његошевог *Горског вијенца*.

Следеће поглавље носи назив „Између ратова и сеоба” и у њему је приказан сукоб између племена, проузрокован слабом личношћу владике Саве, који ће 46 година бити на челу Цетињске митрополије. Аутори много више простора у тексту дају владици Василију, Савином рођаку и много утицајнијој личности тог времена у Црној Гори. Василије је аутор прве историје Црне Горе – *Историја о Црној Гори*. По оцени аутора, она има малу историјску вредност, јер представља „политички манифест владике Василија” који је Црну Гору требао да покаже Руском двору у што бољем светлу.

Последњи део у овој глави, „Шћепан Мали и успон Гувернадурства”, доноси податке о јачању гувернадура и појави најзагонетније личности у историји Црне Горе, Шћепана Малог, који се појавио након смрти владике Василија. Аутори се не баве у великој мери Шћепановим идентитетом, изnoseћи по том питању резултате истраживања других историчара, највише Растислава Петровића. Много више пажње је поклоњено утицају Шћепана Малог и његовом доприносу „опстанку народа у Црној Гори и организовању државе на овом простору”, остављајући погодан тло за будућег цетињског митрополита.

Другу главу, „Стварање државе у Црној Гори 1784–1860”, чине три поглавља: „Епске победе и први закони”, „Заветна мисао и реална политика” и „Владавина књаза Данила”.

Прво поглавље у овом делу, под називом „Епске победе и први закони” говори о периоду црногорске историје када је на челу Цетињске митрополије стајао владика Петар Петровић Његош. По оцени аутора,

ово је „најзначајнији” период у процесу конституисања државе у Црној Гори, јер се у то време изграђују институције, развија унутрашња организација државе доношењем посебних докумената и започиње се са духовним просвећивањем народа. Паралелно са унутрашњом, приказана је и спољна политика Црне Горе, односи са Русијом, српским устаницима и чести сукоби са Турском, оличени у победама црногорске војске на Мартинићима и Крусима.

Друго поглавље, „Заветна мисао и реална политика”, посвећено је Петру II Петровићу Његошу и приказано је у троуглу унутрашње политике, спољне политике и Његошеве књижевне делатности. Најмање простора заузима спољна политика, јер је ово релативно миран период за Црну Гору. Унутрашња политика је усмерена ка снажењу установа и успостављања мира у земљи. Аутори, разумљиво и оправдано, највише пажње поклањају Његошевом културно-просветном раду. То је златно доба за културу Црне Горе, јер се отвара штампарија, велики број учитеља долази ради ширења просветне делатности. О књижевној делатности Његоша, аутори говоре у великој мери, напомињући да су његова дела оставила „дубок траг у националној и духовној култури целокупног српског народа”. Његов књижевни рад представља слику његове владавине, идеал уједињења и слободе српског народа. Његошев хуманизам је највише исказан у делима *Горски вијенац*, *Луча микроkozма* и *Шћепан Мали*. Та дела ће га промовисати у „највећег српског песника” и „недостижног филозофског и политичког мислиоца”, који ће, кроз њих, исказати свој достојанствени однос према државности, традицији и националном идентитету.

У поглављу „Владавина књаза Данила” акценат је дат преласку са теократског на монархистички облик владавине у Црној Гори, као и ауторитативној личности књаза Данила. Као и у претходним случајевима, аутори и овде успешно приказују паралелно унутрашњу и спољну политику Црне Горе, коју карактеришу сукоби са Турском. Унутрашња политика је прожета даљим реформама на пољу законодавства и војске, али и јачању опозиције која ће извршити атентат на књаза Данила 1860. године.

Последња глава у књизи носи назив „Доба Николе I Петровића Његоша (1860–1918)”, састоји се из пет поглавља и хронолошки је приказана историја Црне Горе за време владавине књаза Николе, која ће трајати пуних 58 година.

Прво поглавље у овом делу, „Црна Гора и устанак у Херцеговини 1860–1862”, говори о црногорском походу, уз српску подршку, на Херцеговину у циљу ослобађања хришћанског становништва, а уз противљење великих сила. Како аутори примећују, неспоразум између књаза Николе и кнеза Михаила око почетка устаничких операција довешће у будућем периоду до великог неразумевања између Цетиња и Београда.

Веома сликовито описане борбе између Турака и Црногораца карактеристичне су у овом поглављу. Упркос неуспешном походу, отпор који је Црна Гора показала у овом сукобу подигао јој је углед, нарочито међу Србима пречанима, који су је називали Српска Спарта.

„Савез са Србијом и унутрашње реформе” је назив другог поглавља и започиње приказом државног апарата Црне Горе и спровођењем реформи, културних и војних, уз велику људску и финансијску помоћ Кнежевине Србије. Аутори пажњу посвећују идеји о српско-црногорском споразуму, који ће резултирати Уговором из 1866. између ових земаља, а биће праћем трзавицама са којима ће Србија и Црна Гора ући у Велику источну кризу.

Треће поглавље, „У Великој источној кризи 1875–1878”, доноси деловање српске и црногорске војске на простору Херцеговине, уз подршку пречанских Срба. Након ових сукоба, Србија и Црна Гора ће стећи државну независност, али, како аутори наводе, због утицаја великих сила, Босна и Херцеговина ће остати у интересној сфери Аустроугарске.

У четвртном поглављу, „Самодржавље и национална политика”, аутори обрађују проблем припадности пограничних територија који је настао након Берлинског конгреса. На прецизан начин приказани су међународни односи Црне Горе са другим европским земљама, а аутори вешто приказују затегнутост односа са Србијом под Обреновићима, као и благо побољшање односа после Мајског преврата. Последње стране овог поглавља посвећене су унутрашњој политици Црне Горе, које карактерише реформа администрације и судства, као и проглашење Црне Горе за Краљевину, 1910. године.

Последње поглавље, „У ратовима за ослобођење и уједињење”, доноси податке о учешћу Црне Горе у Балканским ратовима и Првом светском рату. На сликовит начин је приказан период пре, за време и након одржавања Велике народне скупштине у Подгорици 1918. године, када је проглашено уједињење Црне Горе са Краљевином Србијом. Тако уједињене, ступиће 1. децембра 1918. у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. Покушаји краља Николе да се уједињење Србије и Црне Горе спречи, били су узалудни.

У Закључку аутори дају резиме развоја црногорске државе од распада српске средњовековне државе на низ феудалних области, до уједињења са Србијом и започињања нове фазе у историји Црне Горе. Изузетну вредност представља, на крају, списак црногорско-приморских митрополита од 1484. до данас, као и бројне историјске карте и слике личности које су обележиле историју Црне Горе.

Објективно сагледавање чињеница, јасно приказан њихов хронолошки ток, код кога је упоредо представљена унутрашња и спољна политика Црне Горе кроз историју, као и велика количина коришћене архивске грађе, објављених и необјављених извора и стручне литературе,

основне су карактеристике ове монографије. Без икакве сумње, ово дело представља велики допринос историографији и незаобилазно је за свакога ко се буде бавио историјом српског народа у Црној Гори.

Мирослав ФИЛИПОВИЋ